

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Кафедра фізичної географії і геології

«Затверджую»
Завідувач кафедри
«____» вересня 2019 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА ПРАКТИКИ

з ландшафтознавства

(повна назва навчальної/виробничої практики)

для здобувачів вищої освіти

Ступінь вищої освіти бакалавр
(бакалавр/магістр)

Галузь знань 01 Освіта
(шифр і назва галузі)

Спеціальність 014.01 Середня освіта (Географія)
(шифр і назва спеціальності)

Освітня програма «Середня освіта. Географія. Біологія» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), «Середня освіта. Географія. Фізична культура» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), «Середня освіта. Іноземна мова (англійська)» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

Зав'ялова Тетяна Василівна – старший викладач кафедри фізичної географії і геології

Затверджено на засіданні кафедри фізичної географії і геології

Протокол № 1 від _02.09.2019

Робоча програма навчальної практики з ландшафтознавства складена відповідно до освітньої програми підготовки «Середня освіта. Географія. Біологія» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), «Середня освіта. Географія. Фізична культура» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія), «Середня освіта. Іноземна мова (англійська)» зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія)

1. **Мета практики:** формування у студентів практичних навичок про ландшафт як форму організації довкілля та дослідження ландшафтів для потреб розробки систем раціонального природокористування та екологічних заходів.

2. **Перелік компетентностей, які набуваються під час практики:**
Універсальні (загальнокультурні):

- готовність узагальнювати, аналізувати, сприймати інформацію, ставити цілі і вибирати шляхи її досягнення;

- здатність логічно вірно, аргументовано і ясно будувати усну та письмову мову;

- прагнення до саморозвитку, підвищення своєї кваліфікації і майстерності;

- усвідомлення соціальної значимості своєї майбутньої професії, високої мотивації до виконання професійної діяльності;

- передбачає здатність/готовність студента застосовувати знання загальнотеоретичних розділів геоморфології, поширення головних типів рельєфу, які необхідні для професійної підготовки бакалавра, науково-дослідної та навчально-виховної діяльності.

Професійні:

- застосовувати ландшафтний підхід до розгляду навколишнього середовища в процесі наукових досліджень та здійснення професійної діяльності;

- аналізувати вертикальну структуру ландшафтів та оцінювати роль окремих компонентів у формуванні ландшафту;

- виявляти тип взаємозв'язків між компонентами ландшафту та прогнозувати наслідки їх змін;

- визначати морфологічну будову рівнинних та гірських ландшафтів території;

- виявляти та аналізувати горизонтальну структуру парагенетичних ландшафтів;

- укладати картографічні твори ландшафтної структури на основі польових та камеральних досліджень;

- вміти характеризувати основні екологічні властивості ландшафтів на основі їх класифікації;

- оцінювати роль окремих процесів функціонування ландшафту та прогнозувати наслідки змін їх параметрів;

- визначати причини та наслідки динаміки та розвитку ландшафтів;

- визначати тип змін ландшафтів;

- визначати форму стійкість ландшафту на певний антропогенний вплив чи антропогенне навантаження та його здатність до саморегуляції;

- визначати та аналізувати структуру антропогенних ландшафтів, розраховувати показники антропогенної трансформації;

- прогнозувати наслідки та оцінювати вплив здійснення антропогенної діяльності на ландшафт;

- розробляти природоохоронні заходи для покращення екологічного стану ландшафтів;

- формулювати рекомендації стосовно відновлення деградованих ландшафтів на основі знань про їх будову та генезу.

3. Заплановані результати навчання:

- оволодіння загальнотеоретичними знаннями про ландшафт як об'єкт дослідження в галузі наук про Землю, його просторову та часову структуру, функціонування та властивості, що визначають його екологічний стан;

- ознайомлення із різноманіттям природних та антропогенних ландшафтів та принципами науково впорядкування знань про них;

- вивчення географічних закономірностей формування ландшафтно-структури на регіональному рівні;

- набуття практичних навичок досліджень ландшафтів та методичних основ здійснення їх картографування;

- застосування комплексного підходу при ландшафтно-екологічному дослідженні території та розробці систем природоохоронних заходів та заходів із оптимізації природокористування;

- оволодіти вмінням підготовки, організації та проведення навчальних екскурсій у природу та практичних робіт на місцевості з учнями для вивчення знань про ландшафт з курсів фізичної географії у 8-9 класах загальноосвітніх шкіл.

4. Бази проходження практики

№	База практики	№ договору/угоди, дата укладання	Дата закінчення терміну дії договору/угоди
1	с. Вознесенка Мелітопольський район, піщаний кар'єр		
2	с. Терпіння, Мелітопольський район, яружно-балкова система північно-західної частини селища		
3	Приміська зона м. Мелітополь, долина річки Молочна		
4	Лісопарк м. Мелітополь		

5. Зміст практики

Найменування показників	Ступінь вищої освіти галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика практики
Кредитів: 2		Назва практики: з ландшафтознавства Семестр: VI Термін проходження практики: 2 тижні

Загальна кількість годин Тижневих годин: 60	Ступінь вищої освіти – бакалавр Галузь знань – 01 Освіта Спеціальність – 014.07 Середня освіта (Географія)	Вид контролю: входить до складу інтегрованої навчальної дисципліни «Ландшафтознавство з навчальною практикою», оцінюється за 100-бальною шкалою
--	--	---

Навчальна практика з ландшафтознавства

Блок 1. Вступ. Організація ландшафтних досліджень.

Тема 1. Ландшафт як феномен екологічного бачення єдності довкілля. Суттєве значення введення в природничих науках поняття «ландшафт». Передумови виникнення, розвиток та еволюція знань про ландшафт. Трактуювання поняття ландшафт. Визначення термінів «природно-територіальний комплекс», «геосистема», «ландшафт»: принципові схеми об'єктів дослідження та відмінності між ними.

Тема 2. Вертикальна стратифікація ландшафту: компоненти і взаємозв'язки. Вертикальна структура ландшафтних екосистем. Природні компоненти ландшафту. Природні компоненти як фактори ландшафтоутворення. Види взаємозв'язків компонентів. Міжелементні та міжкомпонентні відносини в ландшафтних екосистемах. Вертикальні межі ландшафтів.

Тема 3. Морфологія ландшафту: одиниці горизонтальної структури рівнинних та гірських ландшафтів. Морфологічна будова ландшафту. Морфологія рівнинних ландшафтів: фація, підурочище, урочище та місцевість. Морфологічні одиниці гірських ландшафтів: стрія, висотна місцевість, ландшафтний сектор. Проблема визначення меж. Парагенетичні ландшафти та особливості їх горизонтальної будови (ландшафтна катена, нуклеарні ландшафти, ландшафтні екотони).

Тема 4. Функціонування, динаміка та еволюція ландшафтів. Основні процеси функціонування ландшафту. Добова, сезонна, річна, багаторічна динаміка. Природні та антропогенні зміни. Внутрішні і зовнішні причини змін. Інваріант ландшафту. Саморегуляція. Флуктуації та сукцесія ландшафтів. Розвиток ландшафту. Причини переходу динаміки в розвиток. Саморозвиток.

Блок 2. Польові ландшафтні дослідження.

Тема 5. Стійкість ландшафтів. Загальні форми стійкості ландшафту. Інертність. Поновлюваність. Пластичність. Типологія ландшафтів за їх стійкістю. Показники різних форм стійкості ландшафту. Самовідновлення ландшафтів.

Тема 6. Впорядкування різноманіття ландшафтів: типологія та класифікація. Принципи класифікації ландшафтів. Типологічна та регіональна класифікації ландшафтів. Ієрархія одиниць регіональної та типологічної класифікацій. Структурно-генетична класифікація ландшафтів. Фізико-географічне районування. Одиниці районування.

Тема 7. Географічні закономірності диференціації ландшафтів земної поверхні. Широтна зональність. Зональні, азонаньні та інтерзональні ландшафти. Висотна поясність. Секторність. Ярусність. Ефекти бар'єрності. Експозиційна асиметрія схилів ландшафтів.

Тема 8. Людина та ландшафт: процес і результат антропогенізації ландшафтно-оболонки. Основні етапи та напрямки антропогенізації ландшафтів. Концепції антропогенного та культурного ландшафту. Типологічна характеристика антропогенних ландшафтів. Примітивні природно-антропогенні ландшафти. Пірогенні ландшафти. Лісогосподарчі ландшафти. Аграрні ландшафти (землеробські та скотарські). Селітебні ландшафти. Промислові ландшафти. Рекреаційні ландшафти.

Блок 3. Камеральна обробка матеріалу практики.

Тема 9. Зміст, завдання та методи проведення ландшафтно-екологічних досліджень. Зміст, мета та методи прикладних ландшафтно-екологічних досліджень. Основні сфери застосування прикладних ландшафтних досліджень. Етапи проведення досліджень та їх специфіка. Польові (маршрутні та стаціонарні) та дистанційні дослідження. Картографування ландшафтів.

Тема 10. Охорона ландшафту та принципи екологічної оптимізації природокористування. Поняття «охорона ландшафту» та підходи до його реалізації. Міжнародні правові документи, що гарантують охорону ландшафту. Засади охорони ландшафту на місцевому та регіональному рівнях. Оцінка наслідків впливу людини на ландшафт. Прогноз негативних наслідків господарської діяльності на ландшафт при освоєнні. Принципи раціонального природокористування. Відновлення порушених ландшафтів.

5.1. Заняття та екскурсії під час практики

1. Лекція «Методики польових та ландшафтних досліджень».
2. Лекція «Оформлення ландшафтно-документації (бланки опису різних видів ландшафтів, бригадного звіту, ландшафтних профілів)».
3. Навчальна екскурсія по долині р. Молочна.
4. Практична робота по дослідженню яружно-балочного ландшафту.
5. Навчальна екскурсія в долину р. Молочна із дослідженням видів і типів ландшафтів.
6. Практична робота по дослідженню річково-долинного ландшафту.
7. Практична робота по складанню ландшафтного профілю р. Молочна.

5.2. Індивідуальні завдання

Індивідуальна робота студентів організовується ще на підготовчому етапі практики та диференціюється за рівнем його підготовки. Кожен студент одержує завдання охарактеризувати та зобразити форми рельєфу певного

генезису, характерні для території Запорізької області, а також різних регіонів України. Форма контролю: реферат.

Кожен студент отримує індивідуальне завдання з метою попередньо детально підготуватися до вивчення одного з типів рельєфу на певній території за рекомендованою викладачем літературою; ознайомитися з методикою їх дослідження. Індивідуальна робота також полягає у веденні індивідуального щоденника практики, описові рельєфу.

Під час виконання індивідуальних завдань студенти збирають оригінальний матеріал для курсових і дипломних робіт, використовуючи його для доповідей на підсумкових наукових конференціях викладачів та студентів природничо-географічного факультету, на засіданнях географічного гуртка та використовуються в подальшому під час проходження активної педагогічної практики на 4 та I курсі магістратури.

Виконані індивідуальні роботи входять до групового звіту про практику, як його частина.

Рекомендації до індивідуальної роботи студентів

Обсяг реферату 2-4 рукописних сторінки, що розміщуються в індивідуальному щоденнику практики. Реферат обов'язково має бути ілюстрований власноруч виконаними рисунками чи схемами. Список літератури має містити 2-5 найменувань джерел інформації.

Реферати мають бути підготовлені на початок польового періоду практики для того, щоб у кожній бригаді були фахівці із поглибленими знаннями певних видів ландшафтів. Зазначені спеціалісти мають консультувати своїх колег як у польовій період, так і при камеральній обробці та оформленні результатів польових досліджень.

Перелік індивідуальних завдань

1. Характеристика типів фацій.
2. Характеристика типів урочищ.
3. Характеристика типів складних урочищ.
4. Характеристика типів місцевостей.
5. Скласти ландшафтний профіль фації.
6. Скласти ландшафтний профіль урочища.
7. Скласти ландшафтний профіль складного урочища.
8. Скласти ландшафтний профіль місцевості.

6. Перелік навчально-методичної літератури

Навчальні посібники

1. Арманд Д.Н. Наука о ландшафте. – М.: Мысль, 1975. – 287 с.
2. Василега В.Д. Ландшафтна екологія: Навчальний посібник. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 303 с.
3. Виноградов Б.В. Основы ландшафтной экологии. – М.: ГЕОС, 1998. – 418 с.
4. Голованов А.И., Кожанов Е.С., Сухарев Ю.И. Ландшафтоведение. – М.: Колос, 2005. – 216 с.
5. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Ландшафтознавство:

навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 319 с.

6. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтної екології. – К.: Либідь, 1993. – 324 с.

7. Гродзинський М.Д., Савицька О.В. Ландшафтознавство: навчальний посібник. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. – 319 с.

8. Гуцуляк В.М. Ландшафтна екологія: Геохімічний аспект. – Чернівці: Наші книги, 2009. – 312 с.

9. Гуцуляк В.М. Ландшафтознавство: Теорія і практика: Навчальний посібник. – Чернівці: Книги – XXI, 2008. – 168 с.

10. Давиденко В.А., Білявський Г.О., Арсенюк С.Ю. Ландшафтна екологія. – К.: Лібра, 2007. – 280 с.

11. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование: учебник. – М.: Высшая школа, 1991. – 366 с.

12. Ласточкин А.Н. Геоэкология ландшафта (экологические исследования окружающей среды на геотопологической основе). – СПб: Изд-во С.-Петербургского университета, 1995. – 280 с.

13. Маринич А.М., Пащенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. – К.: Наукова думка, 1985. – 224 с.

14. Мильков Ф.Н. Физическая география: учение о ландшафте, географическая зональность. – Воронеж: Изд-во Воронеж. ун-та, 1986. – 328 с.

15. Міллер Г.П., Петлін В.М., Мельник А.В. Ландшафтознавство: теорія і практика: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 172 с.

16. Міхелі С.В. Основи ландшафтознавства. – К.: Абетка-Нова, 2002. – 184 с.

17. Пащенко В.М. Теоретические проблемы ландшафтоведения. – К.: Наук, думка, 1993. – 284 с.

18. Соболева Н.П., Языков Е.Г. Ландшафтоведение: учебное пособие. – Томск: Изд-во Томского политехнического, 2010. – 175 с.

19. Сочава В.Б. Введение в учение о геосистемах. – Новосибирск: Наука, 1978. – 320 с.

20. Сочава В.Б. Введение в учение о геосистемах. – Новосибирск: Наука, 1978. – 320 с.

21. Шалімов М.О. Ландшафтна екологія. Конспект лекцій для студентів спеціальності 7.070801 – екологія і охорона навколишнього середовища. – Одеса: Наука і техніка, 2006. – 152 с.

22. Шалімов М.О. Ландшафтна екологія: навч. посіб. для студ. екол. спец. вищих навч. закладів. – Одеса: Наука і техніка, 2012. – 372 с.

23. Шищенко П.Г. Прикладная физическая география. – К.: Вища школа, 1988. – 192 с.

Методичні рекомендації

1. Видина А.А. Методические указания к полевым крупномасштабным исследованиям / Под ред. Н.А. Солнцева. М.: Изд-во Моск. ун-та, 1962. – 120 с.
2. Комплексная полевая практика по физической географии / Под ред. К.В. Пашканга. – М.: Высш. шк., 1986. – 208 с.
3. Полевые практики по физико-географическим дисциплинам в условиях Горного Крыма / [Р.Д. Бойко, Н.С. Сорокина, М.Д. Торбунова, В.В. Тюкова]. – Мелитополь: МГПИ, 1989. – 40 с.

7. Форми і методи контролю.

Практика завершується заліком. Програмою передбачено п'ять практичних занять, самостійна робота і виконання індивідуальних завдань. На заняттях оцінюється діяльність студента по виконанню конкретних завдань що фіксується в зошитах.

8. Вимоги до звіту.

Звіт має включати такі складові частини:

- титульний аркуш;
- список студентів-виконавців із зазначенням теми індивідуального завдання;
- зміст;
- вступ;
- розділ 1 – фізико-географічна характеристика району проходження практики;
- розділ 2 – ландшафти та ландшафтне районування району проходження практики;
- розділ 3 – польові ландшафтні дослідження, що проводилися під час проходження практики;
- розділ 4 – раціональне використання та охорона ландшафтів району проходження практики;
- розділ 5 – перелік виконаних індивідуальних завдань
- розділ 5 – план-конспект розробки екскурсії в природу з учнями 8-9 класів по вивченню ландшафтів своєї місцевості.
- висновки та рекомендації;
- список використаних джерел.

9. Критерії оцінювання.

Навчальна практика, яка входить до складу інтегрованої навчальної дисципліни «Ландшафтознавство з навчальною», оцінюється за 100-бальною шкалою, а рейтинг здобувача вищої освіти з навчальної дисципліни визначається як середнє арифметичне.

10. Підведення підсумків практики.

Для звітування студент готує зошит з усіма записами практичних занять, виконаними індивідуальними завданнями і самостійною роботою. Після перевірки студент письмово відповідає на 10 тестів вибіркового виду. В кожному тесті одне запитання і чотири відповіді, з яких тільки одна правильна. Правильна відповідь оцінюється 1 балом.

Загальна кількість балів обраховується так:

Види діяльності	Бали
Практичні заняття за п'ять днів	1-75
Самостійна робота	1-5
Індивідуальне завдання	1-10
Виконання тестів	1-10
Загальна сума	1-100